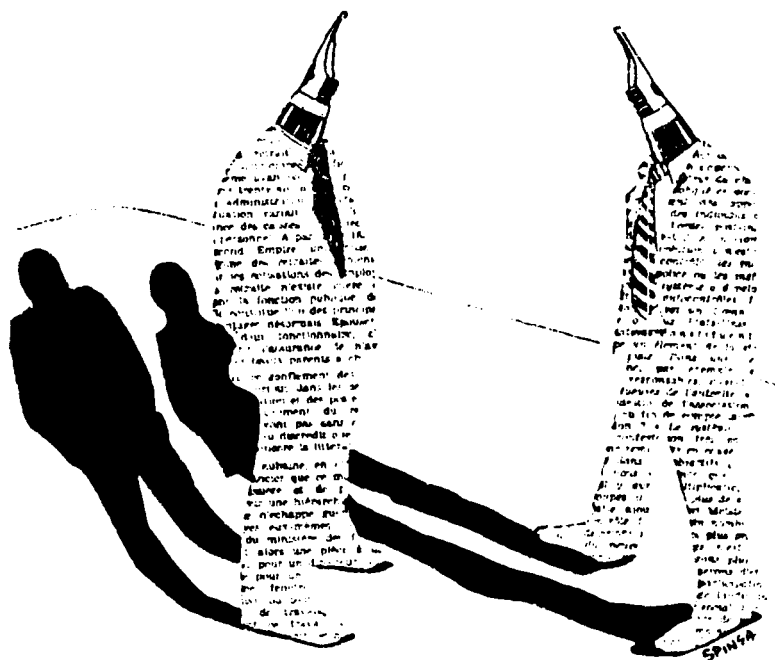

λόγος – αντίλογος – διάλογος

Σπ. Λιναρδάτος και Λ. Φεραγιόλι

Κρατισμός, Σταλινισμός και Τρομοκρατία

«Τίποτα έξω από το κράτος, τίποτα πάνω από το κράτος, τίποτα ενάντια στο κράτος· όλα στο κράτος, για το κράτος, μέσω του κράτους...»

Μπ. Μουσολίνι

Μοναδικός υποδειγματικός τρόπος για την αντιμετώπιση των διαφόρων αυτόκλητων «ένοπλων επαναστατικών πρωτοποριών», είναι η άκριτη και ολοκληρωτική αποδοχή των στοιχείων που συνθέτουν τον ιταλικό «αντι-τρομοκρατικό δρόμο» προς τον εφιάλτη της «ευνομούμενης» αυταρχικής πολιτείας.

Αυτή η αποτρόπαιη πρόταση (που συνοψίζεται απ' τους οπαδούς κάθε ολοκληρωτισμού) διατυπώθηκε στο «Βήμα της Κυριακής» της 1ης Δεκ. 1985, διά της «προοδευτικής» γραφίδος του κ. Σπύρου Λιναρδάτου: «Η Ιταλία κατόρθωσε να αντιμετωπίσει τη λαίλαπα της τρομοκρατίας των Ερυθρών Ταξιαρχιών και άλλων

τρομοκρατικών οργανώσεων, *ενισχύοντας* κι όχι αδυνατίζοντας τους δημοκρατικούς θεσμούς και με *πλήρη σεβασμό* στα ατομικά και ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες».

Μ' αυτά τα ροδαλά χρώματα ο *ανατέλων* αρνητικός νεο-σταλινισμός που υποκατέστησε τον *δύοντα* θετικό παλαιο-σταλινισμό μιας γενιάς που έφτασε στα διανοητικά της όρια, μας περιγράφει τον ιταλικό «αντι-τρομοκρατικό δρόμο» που κατέληξε στην εκμηδένιση της τρομοκρατικής δραστηριότητας των διαφόρων «ένοπλων πρωτοποριών» μέσω της νομιμοποίησης της απεριόριστης και ανεξέλεγκτης τρομοκρατίας του κράτους. Ο ανυποψίαστος και ελλειπώς (τουτέστιν, σοσιαλιστικώς) ενημερωμένος κ. Λιναρδάτος, αγνοεί ή υποκρίνεται πως αγνοεί ότι η εφαρμογή του «αντι-τρομοκρατικού μοντέλου» που εξυμνεί, ευνοούχισε την ιταλική κοινωνία αναγκάζοντάς την να θιώσει μια εξαιρετικά οδυνηρή εμπειρία παρεμφερή μ' αυτή της φασιστικής περιόδου.

Ο Λ. Φεραγιόλι, καθηγητής της φιλοσοφίας του δικαίου, ιδρυτικό μέλος της ένωσης δικαστικών της νέας αριστεράς, γνώστης (βιωματικά και θεωρητικά) και μελετητής του ιταλικού «αντι-τρομοκρατικού δρόμου», προσδιορίζει και αξιολογεί σαφέστερα και εγκυρότερα απ' τον κ. Λιναρδάτο, τα αποτελέσματα της υιοθέτησης αυτού του (χωρίς επιστροφή) «δρόμου»: «... η αυταρχική σκλήρυνση των θεσμών... οι βαθειές παραθιάσεις της συνταγματικής νομιμότητας, όπως αποδεικνύουν οι αναρίθμητοι τώρα πια έκτακτοι νόμοι... η επιβολή νέων πρότυπων πολιτικής νομιμότητας που βασίζονται στην υποψία... η υποβάθμιση της αρχής της απστηρίχτης ποινικής νομιμότητας και ο περιορισμός των δικαιωμάτων του υπόδικου, ενώ αντίθετα αναπτύχθηκε ένα *προληπτικό* ποινικό δίκαιο διοικητικού τύπου που *βασίζεται* στην υποψία: *διευρύνθηκαν* έτσι οι περιπτώσεις όπου μπορούν να

εφαρμοστούν τα προληπτικά μέτρα, *διογκώθηκαν* οι εξουσίες της αστυνομίας μέχρι που να αγγίζουν το μέγεθος των εξουσιών της δικαστικής αρχής, *αυξήθηκε* η αποδεικτική αξία των υπονομίων... *εισάχθηκαν* στον κώδικα εγκλήματα καθαρά βασίζόμενα σε υποψίες, όπως η συνένωση ατόμων «με σκοπό» την τρομοκρατία ή την ανατρεπτική δράση, και σαν επακόλουθο, *έγινε αποδεχτή* η φαύλη ποινική μορφή της νομοθεσίας εναντίον συγκεκριμένων προσώπων και το ποινικό δίκαιο των προθέσεων και της βούλησης... η πλειοψηφία των εκτάκτων νόμων στην πραγματικότητα ανανέωσε πολύ λίγο το παλιό νομικό οπλοστάσιο του φασιστικού καθεστώτος...»

Παρά το γεγονός ότι στο παρελθόν ο κ. Λιναρδάτος βίωσε στο πετσί του την κατάσταση που σκιαγραφεί ο Λ. Φεραγιόλι (ανατέμνοντας τη σύγχρονη πολιτικο-κοινωνική ιταλική πραγματικότητα), επιμένει ανυποψίαστα να την προπαγανδίζει, *ίσως* γιατί (συμφωνώντας -αλλοίμονο, μόνον εδώ- με τον Φεραγιόλι) διαισθάνεται ότι «η κριτική της τρομοκρατίας» καταλήγει αναπότρεπτα να εξελιχθεί σε «μια κριτική του σταλινισμού... και των υπαρκτών σοσιαλισμών». Αλλά αυτός ακριβώς ο (παλαιο- ή νεο-) σταλινισμός, αποτελεί τον πυρήνα και το έσχατο όριο της σκέψης της πολιτικής γενιάς που βαφτίστηκε στα νάματά του.

Ο ιταλικός «αντι-τρομοκρατικός δρόμος» λύνοντας το πρόβλημα της τρομοκρατίας των «ένοπλων γκρουπούσκουλων» με την θεσμοποίηση της απεριόριστης και ανεξέλεγκτης τρομοκρατίας του κράτους, καθιστά αδύνατη κάθε «κριτική της τρομοκρατίας» και κατά συνέπεια κάθε «κριτική του σταλινισμού». Έτσι, όταν ο κ. Λιναρδάτος προπαγανδίζει το ιταλικό «αντι-τρομοκρατικό μοντέλο», υπεραμύνεται της γενιάς του, του εαυτού του και των πολιτικο-διανοητικών «αξιών» τους.

Δικαιολογημένα λοιπόν προβάλλει σαν

αυτόκλητος υμνωδός της θεσμοποίησης της κρατικής τρομοκρατίας και του ολοκληρωτικού θριάμβου της κρατικής εξουσίας πάνω στην κοινωνία, σκαρώνοντας πολιτικά σχόλια «προοδευτικού στυλ», σύμφωνα με το ύφος και το ήθος που διαμόρφωσε η αντι-τρομοκρατική πρωτοπορία του συγκροτήματος Σπρίγκερ και με βάση την μουσολινική ρήση «τίποτα έξω από το κράτος, τίποτα πάνω από το κράτος, τίποτα ενάντια στο κράτος, όλα στο κράτος, για το κράτος, μέσω του κράτους» (που αποτελεί κοινό τόπο όλων των –δεξιών ή αριστερών– ολοκληρωτισμών).

Ο κ. Λιναρδάτος είναι άξιος του παρελθόντος του. Και μεις άξιοι του παρόντος και του μέλλοντος που μας επιφυλάσσουν οι «πολιτικοί σχολιασμοί» του κ. Λιναρδάτου, που ανυποψίαστα θεσμοποιούν την αποδεικτική αξία της υποψίας, καταργώντας το δικαίωμά μας να «διατελούμε –εν συγχύσει– αθώοι». Στην εποχή της καθολικής ποινικοποίησης των προθέσεων,

της βούλησης και της σκέψης (που ευαγγελίζονται τέτοιου είδους «πολιτικοί σχολιασμοί») δεν υπάρχουν αθώοι. Είμαστε όλοι ένοχοι με μοναδικό «ελαφρυντικό την αμάθεια που –σύμφωνα με τον Μαρξ– είσαμε τώρα δεν χρησίμευσε ποτέ σε τίποτα...

Κλεάνθης Γρίβας

Υ.Γ. Μ' όλο τον πρόποντα σεβασμό στον κ. Λιναρδάτο, θα 'θελα να του συστήσω την προσεκτική μελέτη τριών μελετών πριν αποπειραθεί να ξανα-υμνήσει τον ιταλικό «αντι-τρομοκρατικό δρόμο» προς την θεσμοποίηση της κρατικής τρομοκρατίας. Πρόκειται για το έργο του Τζ. Σανγκουινέτι, *Περί της Τρομοκρατίας και του Κράτους*, (Ύψιλον, Αθήνα 1980) και τα κείμενα του Λ. Φεραγιόλι, *Βία και Πολιτική και Αυταρχική Δημοκρατία και Κριτική της Πολιτικής* (Στοχαστής, Αθήνα 1985) που είναι απ' τις σημαντικότερες εκδόσεις των τελευταίων χρόνων.

Απάντηση στον Κ. Γρίβα

Αγαπητά «Τετράδια»,

Ευχαριστώ τον αρθρογράφο σας κ. Γρίβα για τη σύσταση που μου κάνει να γίνω πιο μελετηρός, αφού προτύτερα –με πολύ, αλήθεια, αντιολοκληρωτικό και δημοκρατικό τρόπο...– με κατηγορεί για οπαδό του ολοκληρωτισμού, του κρατισμού, του σταλινισμού, για υποκρισία και άλλα φοβερά. Και όλα αυτά γιατί σε άρθρο μου στο «Βήμα»... ετόλμησα να ευχηθώ η ένταση της ένοπλης βίας από διάφορες εμφανιζόμενες σαν μαρξιστικές ή απελευθερωτικές οργανώσεις στη χώρα μας να μην οδηγήσει στην κατάρρευση της εύθραυστης δημοκρατίας μας και στην κατάλυση των πολιτικών και ατομικών ελευθεριών. Και

ανέφερα το παράδειγμα της Ιταλίας, που αντιμετώπισε το μεγαλύτερο σε έκταση και ένταση κύμα βίας. Δε γνωρίζω σε ποιο βαθμό δίνει σημασία ο αρθρογράφος σας στη διαφορά ανάμεσα σε οποιοδήποτε κρατισμό ή αυταρχισμό και στην δικτατορία που, για μένα τουλάχιστον, είναι σημαντική.

Ομολογώ ότι ο αρθρογράφος σας, με όσα με τόσο σιγουριά γράφει, ακόμα και με την, αλήθεια, τόσο... αντιδογματική, επίκληση νέων «αυθεντιών», δεν κατόρθωσε να με πείσει ότι η Ιταλία έχει γίνει ημιφασιστικό κράτος, όπου, όπως ισχυρίζεται, επικρατεί «η απεριόριστη και ανεξέλεγκτη τρομοκρατία του κράτους».

Εκτός αν και για τον κ. Γρίβα, όπως και για ορισμένους άλλους, όταν η πραγματικότητα διαψεύδει τις θεωρίες μας τόσο το χειρότερο για την πραγματικότητα... Όσο για το παρελθόν, το δικό μου και της γενιάς μου, που από καθέδρας κρίνει και απορρίπτει χωρίς καμιά αίσθηση ιστορικότητας, ας μου επιτρέψει να νιώθω –όσο και να θλέπω τη δράση μας με κριτικό και αυτοκριτικό μάτι– τουλάχιστον ικανοποιημένος γιατί δεν υπήρξα απών, ούτε ψυχρός παρατηρητής σε κανέναν από τους αγώνες, τα πάθη και τις θυσίες σ' αυτά τα δύσκολα χρόνια που καλύπτουν περίπου μισό αιώνα.

Τέλος, από την πλευρά μου στον κ. Γρίβα, που δεν έτυχε να τον γνωρίζω προσωπικά, έχω να συστήσω περισσότερη νηφαλιότητα και λιγότερη πίστη στις αυθεντίες, λιγότερο δογματισμό από τον οποίο όλοι έχουμε υποφέρει.

Αθήνα 8 Ιανουαρίου 1986

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία

Σπύρος Λιναρδάτος

Τελική διευκρίνιση

Επειδή μου γνωστοποιήθηκε η απάντηση του κ. Λιναρδάτου στο σημειώμά μου θα ήθελα από πλευράς μου να κλείσω την συζήτηση αυτή, περιοριζόμενος σε δυο μόνο γενικές παρατηρήσεις:

(Α) Η μεθόδευση που επέλεξαν τα «Τετράδια» (Δηλ. να ενημερώσουν πλήρως τον κ. Λιναρδάτο πριν απ' τη δημοσίευση ενός σημειώματος που τον αφορά και ταυτόχρονα να του παραχωρήσουν τον απαιτούμενο χρόνο και χώρο για ν' απαντήσει σ' αυτό) αποτελεί μια *έμπρακτη απόδειξη* του σεβασμού του περιοδικού στον διάλογο που ανάλογη της δεν έχει να επιδείξει κανένα απ' τα έντυπα που λειτουργούν σαν απολογητές της (όποιας) εξουσίας και συμπράτουν στα εγκλήματα της σ' όνομα της «τάξης» και της «ασφάλειας».

(Β) Η διαφορά των απόψεων του κ. Λιναρδάτου και του γράφοντος, μπορεί να κριθεί (προκειμένου να αποφευχθεί η κατάχρηση του χώρου των «Τετραδίων»)

από κάθε ενδιαφερόμενο που θάχε τον χρόνο και την διάθεση να διαβάσει συγκριτικά αφ' ενός το «άσμα των ασμάτων» στον κρατικισμό που συνθέτει ο κ. Λιναρδάτος με το επίμαχο σημειώμά του στο «Βήμα» (1.12.85) και αφ' ετέρου τις βαθυστόχαστες αναλύσεις του Λ. Φεραγιόλι (*Βία και Πολιτική και Αυταρχική Δημοκρατία και Κριτική της Πολιτικής, Στοχαστής*, Αθήνα, 1985) σε συνδυασμό με τις ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις του Τζ. Σανγκουϊνέτι (*Σχετικά με την Ιταλική κρίση*, Άκμων, Αθήνα, 1977 και *Περί της Τρομοκρατίας και του Κράτους*, Ύψιλον, Αθήνα, 1980). Σ' ότι μας αφορά, ελπίζουμε, ευχόμαστε και –στο μέτρο των δυνάμεών μας– συμβάλουμε στην αποφυγή του «δρόμου» που προτείνει και υμνεί ο κ. Λιναρδάτος.

Κλεάνθης Γρίβας